

izvirni znanstveni članek

UDK 069.02(497.1):6

929 Baš F.

prejeto: 13. 11. 2000

Vladimir Vilman

mag. etnologije, višji kustos gozdarskega in lesarskega oddelka, Tehniški muzej Slovenije,
Parmova 33, SI-1001 Ljubljana

Franjo Baš in premična tehniška dediščina na Slovenskem

IZVLEČEK

Osrednja osebnost snovanja in ustanovitve Tehniškega muzeja Slovenije in njegovega razvoja v prvih dvanajstih letih po ustanovitvi je bil muzalec, etnolog, geograf, zgodovinar in arheolog Franjo Baš. Ob podpori republiške in krajevnih oblasti je na začetku petdesetih let 20. stoletja v sodelovanju z ljubitelji tehniške dediščine v Idriji, Kropi, na Ravnah na Koroškem, Jesenicah in v Železnikih osnoval mrežo slovenskih tehniških muzejev. Razen organizirane zaščite in varovanja premične tehniške dediščine je izjemno pomembno Baševo delo izkop, dokumentiranje in zaščita "slovenske peči" v Dnu nad Kropo, najstarejše ohranjene avtohtone vetrne peči za taljenje železove rude na Slovenskem.

KLJUČNE BESEDE

Franjo Baš, tehniška dediščina, Tehniški muzej Slovenije

SUMMARY

FRANJO BAŠ AND THE MOBILE TECHNICAL HERITAGE ON SLOVENE TERRITORY

The central personality of plotting and founding The Technical Museum of Slovenia and its development in the first twelve years of its existence was the museologist, ethnologist, geographer, historian and archaeologist Franjo Baš. With the support of the republican and local authorities and in co-operation with amateur fanciers of technical heritage from Idrija, Kropa, Ravne in Carinthia, Jesenice and Železniki Franjo Baš founded in the fifties of the 20th century a net of Slovene technical museums. Beside an organised protection and security for the mobile technical heritage, the excavation, documentation and preservation of the "Slovenska peč" (Slovene furnace) in Dno above Kropa, the oldest preserved autochthon wind furnace for fusion of iron ore on Slovene territory is among Baš's most important deeds.

KEY WORDS

Franjo Baš, Technical Heritage, The Technical Museum of Slovenia

Snovanje slovenskega tehniškega muzeja

Pričetek sistematičnega ohranjanja premične tehniške dediščine na Slovenskem in ustanovitev Tehniškega muzeja Slovenije (v nadaljevanju TMS) sta v največji meri vezana na delo njegovega prvega ravnatelja Franja Baša. Rodil se je leta 1899 v Kamenčah pri Braslovčah. Življenska in delovna pot Franja Baša, zgodovinarja, etnologa, arheologa, geologa in muzeologa je strokovni javnosti razmeroma dobro poznana. Vsaj tisti njen del, ki se nanaša na Bašev "etnološki" opus. Zaradi tega se bom osredotočil na njegovo delovanje v tistih letih, ko si je zastavil nalogo ustanoviti, organizirati in uveljaviti nacionalni tehniški muzej v Ljubljani in njegove "dislocirane muzeje" po Sloveniji. To je obdobje od leta 1952 do 1. februarja 1963.¹ Ravno tista leta so bila v smislu pričetka strokovnega, organiziranega in celostnega ohranjanja tehniške dediščine na Slovenskem najpomembnejša. Nesporno so Baševi raziskovalni, publicistični, pedagoški in muzeološki dosežki na področju etnologije obsežnejši kot tisti s področja tehniške dediščine, vendar imajo tudi slednji tolikšno težo, da jih ne smemo prezreti, niti pozabiti. Njegova najpomembnejša zasluga pri ohranjanju nepremične in premične tehniške dediščine je postavitev vsebinsko organizacijskih temeljev osrednje nacionalne muzejske institucije v Ljubljani, ki jo nadgrajujejo številne krajevne tehniške zbirke in tehniški spomeniki po vsej Sloveniji. S snovanjem in ustanovitvijo mreže tehniških muzejev v Sloveniji je, ob močni podpori krajevnih ljubiteljev tehniške dediščine in tedanje republiške in lokalnih oblasti, nesporno rešil propada najvrednejši del tehniške dediščine našega naroda.

Razloge za ustanovitev osrednjega tehniškega muzeja na Slovenskem je Franjo Baš navedel leta 1950. Ker je to eden redkih ohranjenih in objavljenih zapisov snovanja muzeja, ga navajam v celoti:

"Naše spomeniško varstvo in naše muzejstvo je doslej posvečalo pozornost arheološkim, umetniškim in etnografskim spomenikom, medtem ko so ostajali v ozadju naše pozornosti zgodovinski, kulturnozgodovinski, sociološki in domačijski spomeniki. Novi pripravljalni odbor za tehniški muzej v Ljubljani je sedaj prevzel nalogo, da vključi doslej v ozadju naše pozornosti stoječe spomenike, ki predstavljajo v prvi vrsti historično tehniko, v naše prosvetno in znanstveno življenje ter da preko Zavoda za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov ter prirodnih znamenitosti Slovenije razširi in poglobi na slovenski zemlji varstvo ter študij spomenikov tehnike v sodobnem smislu besede.

Franjo Baš (zasebna last Angelosa Baša)

Pri mnogih večjih narodih imajo tehniški muzeji bolj ali manj bogato tradicijo celo že iz prejšnjega stoletja. Slovenci pa smo do osvobojenja leta 1945 dejansko le malo sodelovali pri domačih tehniških pridobitvah moderne dobe; tehniško udejstvovanje na Slovenskem je bilo pod vplivom tujega kapitala skoraj monopol tujev ter so se tehniško aktivni Slovenci mogli bolje uveljaviti v tujini. Temu ustreza tudi razvoj slovenskih muzejev, ki so nastali deloma preko razsvetljenstva /Ljubljana/, klasičnega zanimanja za antiko /Celje, Ptuj/, narodnostnega slovensko-nemškega prosvetnega tekmovanja /Maribor/ ali krajevnozgodovinskega domačijskega čuta /Škofja Loka, Brežice/; tradicija sožitja s podeželjem je rodila etnografske zbirke in bogato tvornost likovnih umetnikov Narodno galerijo. Zanimanje za tehnične pridobitve se je porajalo s poudarkom na umetni obrti ter vodilo do zbirk, ki so danes razstavljene v ljubljanskem Mestnem muzeju; toda z mehaničnimi in drugimi tehniškimi pridobitvami nismo našli skupnih točk, ker so bile te v kapitalističnem družbenem redu izven posesti slovenskega ljudstva.

Titova Jugoslavija je odprla tudi v pogledu tehnike novo dobo za Slovence, ko je postala industrija z ostalimi produkcijskimi sredstvi ljudska last in ko so naše tehniške znanosti stopile v

¹ Baš A., O mojem očetu, "Franjo Baš 1899-1967, spominška razstava", katalog, Pokrajinski muzej Maribor, str. 6.

okviru petletke na pot za dviganje življenjskega standarda ljudskih množic. S smotrno industrializacijo in elektrifikacijo je stopila tehnika v središče našega gospodarskega, kulturnega in političnega življenja ter ustvarja z izvrševanjem planskih nalog nove življenjske prilike.

Z novim razumevanjem tehnike do ljudstva se javlja politična, gospodarska in znanstvena nujnost, da se tehniške pridobitve ponazorijo našemu ljudstvu in vsem tehniškim interesentom v njih sodobni pomembnosti, v zgodovinski razvojni liniji produkcijskih procesov, z današnjimi nalogami posameznih obratov in končno v nazorni upodobitvi, da je naša načrtana pot v bodočnost razvojna nujnost. Pri današnji funkciji tehnike in njeni vlogi za bodočnost je razvojno potrebno vključiti jo z muzejskimi ponazorili v ljudsko kulturo in ljudsko življenje, da postane sestavni del ljudske miselnosti, kar lahko dosežemo samo, ako jo ljudstvu približamo na način, da jo bo moglo doživeti. Da stremljamo naše ljudstvo tudi samo za tem, dokazuje obisk in interes vsem obrtnim in podobnim razstavam, ki so bile organizirane po osvobojenju in poleg njih tudi usoda teh razstav, ki z likvidacijo razstave običajno konča v trgovskem ali materialnem skladišču pozabljeno, namesto da bi prevzelo trajno nalogo tehniške propagande in tehniške vzgoje v smotrni muzejski zbirki.

Nalogo vključitve tehnike v življensko zavest našega ljudstva ter v delo tehniških znanstvenih ustanov more najpopolneje vršiti tehniški muzej z razstavami, primernimi slovenski zemlji in njenim zgodovinskim ter današnjim ekonomikam; ter bi prikazovale nujnost sodobne tehnike, njen osrednji položaj v socialistični družbi ter dejstvo, da se je današnja tehnika razvila iz rokodelstva, kovaštva ter lova preko stopenj empirično doseženih iznajdb in za njimi preko znanstvenih delovnih metod; da končno bi tehniški muzej populariziral funkcijo posameznih, zlasti aktualnih tehniških pridobitev ter iznajdb v oblikah, ki bi jih mogel doumeti in razumeti vsakdo.

Tako bi naj tehniški muzej podajal produkcijski razvoj in produkcijske procese v gozdarstvu, poljedelstvu, industriji in v prometu od rokodelstva dalje. Rokodelstvo samo in rokodelska preteklost pa bi se vključili z novimi tehnološkimi oddelki v že obstoječe slovenske muzeje, ki se tako od današnjih predvsem sistematskih razstav in zbirk razširijo s svojim delom tudi na prikazovanje domačih produkcijskih procesov. Slovenski tehniški muzej bi pri tem prvenstveno upošteval tehniške pridobitve Slovenije, tuje pa toliko, v kolikor so potrebne za razumevanje današnje produkcije slovenskih tal. Načelno pa bi tehniški muzej prikazoval celotne produkcijske procese z eksponati, zemljevidi, slikami, risbami in drugimi muzejskimi

ponazorili. Za pripravljanje teh pa je pri dejstvu, da je razstava prvo delovno muzejsko sredstvo, nujno potrebno in predpogoj za uspešni razvoj v sestavi tehniškega muzeja tehniška knjižnica in tehniški arhiv.

Vodstvo muzeja pa bi bilo pri kolegiju, sestavljenem iz tehniških ter muzejskih strokovnjakov ter gospodarskih zgodovinarjev, ki bi ga imenovalo MZK LRS (Ministrstvo za znanost in kulturo Ljudske republike Slovenije; op. p.). V kolikor pa bi bil tehniški muzej povezan s tehničnimi znanstvenimi ustanovami in njihovimi oddelki, bo o tem govoril razvoj ter je to možnost pustiti odprto, kakor tudi povezavo tehniškega muzeja z ostalo prosvetno in znanstveno delavnostjo kakor tudi zgodovinarji vseh panog, narodopisci in jezikoslovci; gotovo pa bo potrebna ozka povezava z Ljudsko prosveto in z vsemi že obstoječimi muzeji, kakor prav posebno še z Zavodom za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov ter prirodnih znamenitosti Slovenije.

Tehniški muzej bi postal eden najvidnejših reprezentantov slovenskega življenja, ki bi doma in na zunaj preko vodilnega kolegija vezal vse resore in panoge slovenske gospodarske dejavnosti in kulturne, zlasti znanstvene aktivnosti. Kot sodobno znanstveno, gospodarsko in politično potrebo, ki je postala nujna s prehodom produkcijskih sredstev v last ljudstva in temu sledečo petletko in posebej še z vidika razvoja našega muzejstva pa bi tehniški muzej še s svoje strani iskreno pozdravili naši zgodovinarji in konservatorji.

Vsak dan postaja bolj občutna potreba, da pristopijo k reševanju konkretnih zgodovinskih problemov tudi tehniško usposobljeni strokovnjaki: da pristopi k problemu npr. agrarne zgodovine poklicni agronom, gozdarstva gozdar, obrti ali industrije inženir, stavbarstva stavbenik, arheologije in umetnostne zgodovine, tehnolog ali kemik itd... Obseg gradiva, ki stoji našim znanostim danes na razpolago, zahteva na eni strani specializacijo, na drugi strani pa prav tako kategorično sintezo. Do specializacije in do sinteze pa bi po svojem bistvu pripomogel tehniški muzej, ki si ga zato zamisljamo specializiranega pač po grupah ali hkrati organiziranega v enoti sintetično povezanih delovnih rezultatov iz zgodovine tehnik vseh vrst ter sodobnih aktualnih tehničnih problemov na Slovenskem. S študijem tehnike kot gonilne sile v našem življenju pristopamo k delu, kjer smo že preveč zamudili in h kateremu nas imperativno vodi socializem. Prvi rezultat te naše prizadevnosti pa mora postati slovenski tehniški muzej in v zvezi z njegovim ustvarjanjem zavarovanje tehniških spomenikov na terenu."²

² Baš F., Slovenski tehnični muzej, Ljudska pravica, 12. marec 1950, str. 4.

Minister Tone Fajfar govori na otvoritvi gozdarsko lesne razstave 19. septembra 1948 (fotodokumentacija TMS).

Ustanovitev Tehniškega muzeja Slovenije

Prve konkretne ustanovitvene korake slovenskega tehniškega muzeja je ob osamosvojitvi tehniške fakultete v Ljubljani zastavil Ciril Rekar, ki je ministru za znanost in kulturo LRS dr. Jožetu Potrču leta 1949 predlagal ustanovitev Tehniškega muzeja Slovenije. Naslednje leto je Društvo inženirjev in tehnikov LRS na svoji tretji letni skupščini dalo pobudo predsedstvu vlade LRS, da ustanovi v Ljubljani slovenski tehniški muzej in zaščiti pomembne tehniške zgradbe, naprave in stroje, ki predstavljajo najpomembnejšo premično in nepremično tehniško dediščino našega naroda. Minister dr. Jože Potrč je 3. januarja 1950 v Ljubljani imenoval pripravljalni odbor slovenskega tehniškega muzeja v sestavi dr. Jože Kastelic, Franjo Baš, Edo Turnher, Matija Žumer, Ciril Rekar, Henrik Čopič, Rudolf Berce in Fran Žan. Kasneje so k delu odbora pritegnili Ivana Mohoriča in mu poverili naloge administrativnega upravnika.³

Pripravljanemu odboru je predsedoval Ciril Rekar, delovati pa je pričel 5. januarja 1950. Sestajali so se tudi dvakrat na mesec. Prioritetna naloga odbora je bila v bistvu dvojna. Lažja je bila pri registraciji vseh tehniško pomembnih obratov in

naprav na terenu, njihovem zavarovanju na kraju samem ali prevozu v začasna skladišča. V zelo kratkem času jim je uspelo vzpostaviti dobro mrežo sodelavcev na terenu, ki so izdatno pomagali pri izvedbi delnega dokumentiranja, zbiranja oziroma zaščite gradiva. Zahtevnejši del nalog pripravljalnega odbora je bila priprava in izvedba ustanovitve muzeja v zakonskem in organizacijskem smislu. To prizadevanje je dobilo svojo zakonsko potrditev v Uredbi o ustanovitvi Tehniškega muzeja Slovenije, ki jo je predlagal minister za znanost in kulturo, podpisal pa tedanji predsednik vlade LRS Miha Marinko. V uradnem listu LRS je izšla 3. aprila 1951.⁴

Omenjena uredba je določala, da je TMS državni zavod republiškega pomena pod neposrednim vodstvom in nadzorom ministrstva za znanost in kulturo, ki ima štiri osnovne naloge: zbiranje in urejanje gradiva tehniške dediščine, proučevanje in posredovanje gradiva na razstavih in spomenikih, sodelovanje z zavodom za spomeniško varstvo pri razglašanju spomenikov in določanju načina njihove zaščite ter izdajanje znanstvene in poljudne publicistike s področja tehniške dediščine.

Na podlagi 8. člena uredbe o ustanovitvi TMS je Boris Ziherl, predsednik Sveta za prosveto in kulturo LRS, 20. septembra 1951 predpisal pravilnik

³ Kobe Arzenšek K., Tehniški muzej Slovenije, Kronika, XVII/1969, št. 1, str. 39.

⁴ Uradni list LRS, št. 14/1951.

o ustroju in poslovanju TMS.⁵ Kot zanimivost lahko navedemo, da je pravilnik že v prvem členu določal, da je TMS znanstveni zavod, katerega namen je, da širi in pogloblja spoznavanje in razumevanje razvoja proizvodne in predelovalne tehnike na ozemlju LRS. Pravilnik je določal, da so organi muzeja predsedstvo muzeja, muzejski odbor in ravnatelj. Predsedstvo muzeja je bil najpomembnejši organ zavoda. Zarisa je splošne smernice razvoja muzeja, njegove člane je imenoval Svet za prosveto in kulturo LRS. Muzejski odbor je štel 8 članov, ki jih je imenoval predsednik Sveta za prosveto in kulturo. Član muzejskega odbora je bil tudi ravnatelj muzeja, ki je bil hkrati tajnik odbora. Muzejski odbor je dajal smernice za razvoj muzeja, razpravljal o predračunu in zaključnem računu, dajal predloge za sistemizacijo, nastavitve in razrešitve uslužbencev, razpravljal o poročilih ravnatelja in sestavljal poročila predsedstvu muzeja in Svetu za prosveto in kulturo. Odgovorna oseba zavoda je bil ravnatelj. Po določitvi uredbe o ustanovitvi TMS je ravnatelj imenoval minister, po določitvi pravilnika o ustroju in poslovanju TMS pa predsednik Sveta za prosveto in kulturo. Zanimivo je, da je pravilnik določal, da ima muzej na terenu "mrežo zaupnikov", katere je izmed tehnikov in zgodovinarjev imenoval muzejski odbor. Njihova pristojnost je bilo zbiranje gradiva in dokumentacije v smislu čim obsežnejše zaščite tehniške dediščine.

Že ob sami ustanovitvi muzeja je prišlo do fizične razdvojenosti uprave od zbirk, kar je ostalo nespremenjeno do danes, vseh 50 let obstoja in delovanja zavoda. Za ravnatelja muzeja je bil imenovan Franjo Baš, za predsednika muzejskega predsedstva pa predstojnik metalurškega inštituta v Ljubljani Ciril Rekar. Uradni prostori muzeja so bili najprej na Trgu revolucije 1 v Ljubljani (Kazina), od začetka leta 1954 pa na Parmovi 41 v Ljubljani.

Gozdarski, lesnoindustrijski in lovski muzej (GLLM)

Zamisel o ustanovitvi Gozdarskega, lesnega in lovskega muzeja je bila prvič omenjena na Ministrstvu za gozdarstvo LRS leta 1946. Z ustanovitvijo Gozdarskega inštituta Slovenije leta 1947 je ta zamisel postala uresničljiva. Na pobudo njegovega direktorja Franja Sevnika, in kasneje dekana samostojne fakultete za agronomijo, gozdarstvo in veterinarstvo v Ljubljani so prve muzejske zbirke pričeli oblikovati v Bistri takoj po ustanovitvi inštituta. Prve eksponate je inštitut pridobil leta 1947 od državne enoletne gozdarske šole v

Mariboru, kjer so bili dotlej učila. Drugo skupino predmetov je inštitut pridobil po končani razstavi gozdarstva in lesne industrije ob koncu drugega gozdarskega tedna v septembru leta 1948, ki je potekala v dvorani Ministrstva za gozdarstvo in lesno industrijo v Ljubljani na Cankarjevi cesti. Tretjo skupino predmetov so pridobili po končani razstavi gozdarstva in lesne industrije leta 1949. Bila je v osrednji dvorani Ministrstva za gozdarstvo in lesno industrijo v Ljubljani. Lovske eksponate, predvsem orožje in dermoplastike, so dobili iz gradu Snežnik in od Prirodoslovnega muzeja, nekaterih lovskih društev, posameznih lovcev darovalcev in celo od kriminalističnega muzeja v Ljubljani.

Sestavni del novoustanovljenega inštituta je bila tudi t.i. tipološka zbirka gozdarskega, lesarskega in lovskega eksponatnega gradiva, ki je raziskovalne oz. učne namene. Ker v Gozdarskem inštitutu Slovenije v Ljubljani za to muzejsko zbirko ni bilo ustreznih prostorov, je oblast odstopila potrebne prostore v nekdanji kartuziji v Bistri. Tja so predmete sproti odvažali in deponirali. Obseg gradiva je kmalu prerasel okvir študijske inštitutske zbirke, kar je leta 1948 pogojilo ustanovitev Gozdarskega, lesnega in lovskega muzeja kot samostojne enote v okviru inštituta, ki je skrbel za njegov razvoj. V Bistri so muzeju dodelili v razstavne namene štiri prostore, dvosobno stanovanje za osrbnika oziroma preparatorja in prostore za depo, delavnico in klet v pritličju. Dne 1. decembra 1948 je prispel iz gozdne uprave v Sevnici v Bistvo gozdar Ivan Šepulj, ki je prevzel oskrbništvu in osnoval preparatorsko delavnico. V istem času se je na povabilo profesorja Franja Sevnika pridružil delu muzeja Miloš Mehora, vodja tehniškega ateljeja Gozdarskega inštituta Slovenije. Prevzel je skrb za nadaljnje zbiranje gradiva na terenu in oblikovanje muzejskih razstav. Leta 1950 se je pridružil muzeju gozdarski in lovski strokovnjak inženir Mirko Šušteršič. Kot upravnik muzeja je prevzel nalogo strokovnega usmerjanja razvoja muzeja.⁶

Namen vodstva Gozdarskega inštituta Slovenije je bil, da po izgradnji novega objekta pod Rožnikom prenesejo na novo lokacijo tudi muzejsko zbirko. Politična kriza med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo leta 1948 je odložila zaključek gradbenih del pod Rožnikom in pozneje tudi spremenila odločitev o prenosu muzejske zbirke iz Bistre pod Rožnik. Vodstvo inštituta je sicer iskalo nadomestno lokacijo za zbirko, vendar primerne ni našlo. Gozdarski inštitut Slovenije ni imel za svojo muzejsko zbirko ustreznega prostora in je pri nadaljnjem raziskovalnem delu ni potreboval.

⁵ Uradni list LRS, št. 34/1951.

⁶ Kronika razvoja gozdarskega, lesnega in lovskega muzeja, tipkopis, str. 2, Dokumentacija lesarskega oddelka TMS.

*Tretja soba Gozdarskega, lesnoindustrijskega in lovskega muzeja v Bistri leta 1953
(fotodokumentacija TMS)*

Interesa TMS in Gozdarskega inštituta Slovenije sta si bila nasprotna, v bistvu pa sta se dopolnjevala. V tej situaciji je na nadaljnji potek bistveno vplival ravnatelj TMS, saj se je zavzel za priključitev GLLM k TMS. Leta 1952 je TMS, v sporazumu z Gozdarskim inštitutom Slovenije, prevzel "Gozdarski, lesnoindustrijski in lovski muzej" v svojo sestavo kot avtonomno ustanovo.⁷ Do formalne izločitve navedenega muzeja iz Inštituta za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije je prišlo na podlagi odločbe o izločitvi navedenega muzeja in njegovega prenosa v TMS z dne 21. januarja 1955.⁸ Osnovna obrazložitev prenosa je temeljila na ugotovitvi, da se je navedeni muzej razvil v samostojno inštitucijo republiškega pomena in tako prerasel študijsko raziskovalni okvir inštituta. Vsi eksponati inštituta so na podlagi te odločbe prešli v last TMS. Inštitut se je zavezal, da bo tudi v bodoče sodeloval z muzejem in ga vsestransko podpiral.

GLLM je imel kot samostojna enota TMS že ob otvoritvi oblikovan začasni muzejski odbor in začasno upravo. V odboru so bili delegati gozdarske fakultete, Inštituta za gozdarstvo in lesno industrijo Slovenije, Društva inženirjev in tehnikov

gozdarstva in lesne industrije ter Lovske zveze Slovenije. Predsednik odbora je bil Franjo Sevnik. V začasni upravi so bili upravnik Milan Šušteršič, konservator Miloš Mehora, preparator in oskrbnik muzeja Ivan Šepulj. Muzej je razpolagal povprečno z 80.000 din na leto, ki jih je dodelilo vodstvo inštituta. Že takoj po odprtju muzeja ga je povprečno obiskalo 300 obiskovalcev na mesec.⁹ V prvem letu po odprtju, torej tekom leta 1954, je muzej obiskalo 4.480 obiskovalcev, od tega največ šolske mladine, delavcev delovnih kolektivov ter domačih in tujih turistov.¹⁰

Ob otvoritvi je GLLM obsegal pet oddelkov ali natančneje pet prostorov. V prvem, biološkem oddelku, so prikazali gojenje, urejanje in varstvo gozdov z zgodovino razvoja gozdarske stroke, prvo slovensko gozdarsko knjigo, pripomočke za delo v drevesnicah, orodje za pogozdovanje, zbirko semen, merilne taksatorske instrumente in zbirko drevesnih škodljivcev in bolezni. Drugi, eksploatacijski oddenek, so izpolnjevali eksponati, ki so rabili pridobivanju gozdnih sortimentov, transportu lesa, oglarjenju, smolarjenju, hudourničarstvu, splavarstvu in gradbeništvu. Tretji, lesnoindustrijski oddenek, je bil namenjen žagarski in-

⁷ Iz govora prof. Franje Sevnika ob otvoritvi Gozdarskega, lesnoindustrijskega in lovskega muzeja v Bistri dne 25. 10. 1953, Dokumentacija lesarskega oddelka TMS.

⁸ Odločba IGLG Slovenije, 21. 1. 1955, Dokumentacija TMS.

⁹ Mehora M., Delo gozdarskega lesnega in lovskega muzeja v Bistri, Les, 1954, str. 73.

¹⁰ Mehora M., Pomen muzejskih zbirk za zgodovino lesne industrije v Sloveniji, Les, 1955, str. 65.

dustriji. V njem so se nahajale makete žage vecnecijanke, polnojarmenika, žagarskega obrata kot tudi številni eksponati ročnega in industrijskega žaganja lesa. Prikazana je bila tudi suhorobarska lesna domača obrt. Četrty, lesnokemični oddelek, je ponazarjal mehanično in kemično predelavo lesa z nekaterimi proizvodnimi procesi naših tovarn z maketami, grafikoni in slikami ter predmeti v posameznih predelovalnih fazah, ter pregledno ploščo s prikazom uporabe lesa v različnih smereh predelave in uporabe. Peti, lovski oddelek, je predstavljal razvoj lovskega orožja od kamene dobe do sodobne puške, kompletno lovčevno opremo, zbirko različnih pasti, makete lovskih gojitvenih naprav in lovnih pripomočkov, preparate divjadi, številne trofeje in ribiško orodje in pribor.¹¹

V obdobju ravnateljstva Franja Baša je GLLM stalno pridobival nove razstavne površine in tako razširjal in poglobljal obstoječe tematske sklope. Leta 1952 je imel muzej na razpolago štiri prostore, leta 1953 pet, leta 1956 devet in leta 1958 že dvanajst prostorov.¹²

Prva leta po ustanovitvi TMS

Že ob ustanovitvi je imel muzej na voljo osnovne pogoje za uspešno delo in razvoj: ustavno listino vlade, skromen delež rezerviranih proračunskih sredstev, bodočo lokacijo, eksponate, na katere je lahko zanesljivo računal, večje število posameznikov, strokovnjakov in entuziastov, ki so bili pripravljeni delati na projektu ohranjanja tehniške dediščine, in predvsem odlično vodstvo. V začetku petdesetih let 20. stoletja je bil profesor Franjo Baš nesporno eden najvidnejših oz. najboljših slovenskih muzealcev. Po 15-letnem vodenju Pokrajinskega muzeja v Mariboru je prav z otvoritvijo novih zbirk tega muzeja leta 1947 dosegel vrh v tedanjem slovenskem muzealstvu. Obseg in predvsem kakovost muzeološke postavitve Pokrajinskega muzeja Maribor je bila tistega leta evropsko primerljiva. Franjo Baš je deloval v Mariboru do leta 1950, ko je postal vodja Odseka za muzeje, galerije in spomeniško varstvo pri Ministrstvu za znanost in kulturo LRS v Ljubljani. Isto leto je postal tudi honorarni predavatelj za muzeologijo in spomeniško varstvo na filozofski fakulteti ljubljanske univerze.¹³ Novoustanovljeni tehniški muzej v Ljubljani praktično ni mogel pridobiti za ravnatelja uglednejšega in bolj izkušenega muzeologa, kot je bil Franjo Baš.

Ob pomoči Društva inženirjev in tehnikov Slovenije je pričel TMS pripravljati razvid dosegljivega zgodovinskega tehniškega gradiva in hkrati iskati razstavne prostore v Ljubljani. Terensko delo v zvezi s tehniško dediščino je kmalu pokazalo, da dediščino marsikje dobro vrednotijo in da so krajani Kropce, Železnikov, Jesenic, Tržiča, Raven in Idrije že pričeli razmišljati o krajevnih tehniških muzejih. Na ta način so omenjeni krajevni tehniški muzeji že na začetku petdesetih let 20. stoletja nastajali kot dislocirane zbirke TMS ali natančneje s pomočjo osrednjega tehniškega muzeja v Ljubljani. Poudariti moramo, da vodstvo muzeja ni vztrajalo na predhodni ustanovitvi mreže krajevnih tehniških muzejev in kasnejšemu odprtju osrednjega muzeja, ampak je do takšnega razvoja zbirk prišlo zaradi pomanjkanja ustreznih razstavni prostorov v Ljubljani.

Upoštevalo je izročilo o krajevni zgodovinski proizvodnji in varstvo tehniških kulturnih spomenikov je TMS poizkušal popularizirati svojo ustanovitev z občasnimi razstavami, od katerih so bile najodmevnejše UNESCO-ve razstave o znanstvenih odkritjih v spodnjih prostorih Moderne galerije leta 1952, o plastičnih masah v dvorani Ekonomske fakultete leta 1953, o zgodovinski stanovanjski hiši na Slovenskem leta 1956 in o Josefu Resslerju ob stoletnici njegove smrti leta 1957. Prve občasne razstave so pokazale vse težave zavoda, ki nima lastnih razstavni prostorov in so narekovale vodstvu muzeja njegove prioritete naloge. V soglasju s Svetom za kulturo in prosveto LRS in okrajnim ljudskim odborom Ljubljana - okolica je v ta namen TMS leta 1955 od Gozdnega gospodarstva Ljubljana prevzel v upravo grad Bistra pri Vrhniki, kjer je Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije že imel muzejsko zbirko. S pridobitvijo Bistre za stalne muzejske, razstavne in depojske prostore je bil TMS postavljen pred dolgoletno obnovo Bistre kot kulturno-zgodovinskega spomenika gotskega in baročnega stila. Obnova je bila še toliko zahtevnejša zaradi problema postopnega izseljevanja približno 40 družin iz objekta. Zahteven in kompliciran postopek obnove in revitalizacije objekta v kulturnem smislu se je pričel leta 1956. V njem so z naklonjenostjo sodelovali Izvršni svet ljudske skupščine LRS, Svet za kulturo in prosveto LRS, okrajni ljudski odbor Ljubljana, občinski ljudski odbor Vrhnika, Zavod za spomeniško varstvo LRS ter referata za spomeniško varstvo okrajnega ljudskega odbora Ljubljana. Gozdarji so že leta 1954 obnovili vodno žago na vodno vreteno in obnovili gozdarsko oglarsko koč z Jelovice, Lovska zveza Slovenije je v gozdu postavila preže, ELES je finančno omogočila muzejsko postavitve parnega stroja, ki ga je darovala mestna elektrarna ljubljanska, elektrarna Sava v

¹¹ Mehora M., Gozdarski, lesnoindustrijski in lovski tehniški muzej, Les, 1953, str. 165.

¹² Kronika razvoja gozdarskega, lesnega in lovskega muzeja, tiskopis, priloga tlorisov, Dokumentacija TMS.

¹³ Šorn J., In memoriam Franja Baša, Kronika, XV/1967, št. 2, str. 115.

Posebnost GLLM je bila lovska zbirka, ob otvoritvi peta soba muzeja (fotodokumentacija TMS).

Kranju je prispevala Dieslov stabilni stroj. Obnovljena je bila tudi vsa streha, odprt gotski križni hodnik iz leta 1449 in baročne arkade iz 17. stoletja in ponovno pozidan renesančni stražarski stolp. Z izselitvijo strank so več kot polovico teh bivalnih prostorov predelali v razstavne prostore, del podstrešja pa v depojske prostore.

Vzporedno z gradbenimi obnovitvenimi posegi na objektu nekdanjega samostana v Bistri je potekalo zbiranje muzejskega gradiva za prve razstavne zbirke, kot sledi: 1. gozdarsko /zgodovina gozdarstva ter nega in varstvo gozdov/, 2. lesarsko /kolarstvo, suhorobarstvo in žagarstvo ter kemična predelava lesa/, 3. lovsko /zgodovina lova in pregled slovenske lovne divjadi/ in 4. elektrotehnično /zgodovina elektrifikacije Slovenije/.

Poleg parnega stroja iz mestne elektrarne ljubljanske in Dieslovega stabilnega stroja je TMS kmalu po ustanovitvi imel tudi poučno zbirko prvih generatorjev in delujočo hišno elektrarno iz leta 1911. V sklepni gradbeni in restavratorski fazi je bil tudi objekt in inventar kovačije na vodni pogon, ki naj bi ponazoril tehnologijo domače kovaške proizvodnje.

Poleg organizacije dela novih krajevnih tehniških muzejev, varstva tehniških kulturnih spomenikov na terenu, obnove Bistre in zbiranja razstavnega gradiva je TMS opozarjal slovensko in svetovno javnost z objavami o slovenskih tehniških pridobitvah v zbirki Vodniki TMS. Leta 1955 je izdal izjemno knjigo prof. ing. Alberta

Strune Vodni pogoni na Slovenskem, kot ustrezno predzgodovino Litostroja, takrat novega tehniškega giganta pri nas. Populariziranje občasnih muzejskih razstav je potekalo z izdajo vodnikov, npr. ob razstavi znanstvenih odkritij /Mohorič, 1952/, o Bistri /Šušteršič, 1954/, o Josefu Ressleru /Murko, 1957/, o idrijski kamšti /Struna, 1954/, o klavžah nad Idrijo /Mazi, 1955/ in žebeljarskih kovačnicah, vigenjcih /Gašperšič, 1956/. Muzej je spodbujal obsežno raziskavo zgodovine in tehnike pridobivanja pohorskega stekla /Minarik/ in nov vodnik po Bistri in njenih zbirkah.

Takoj po vselitvi v Bistro je vodstvo muzeja načrtovalo skorajšnjo preselitev v Ljubljano. Do tedaj pa si je zastavilo nalogo pripraviti razstave o telekomunikacijah, elektroniki, fiziki in kemiji. Tako bi lahko TMS vsestransko izvajal nalogo tehniške ljudske univerze in ponazarjal pridobitve eksaktnih znanosti in njihove vplive na naše gospodarstvo.¹⁴

Iz povedanega je razvidno, da si je prvi ravnatelj TMS že v prvih letih po ustanovitvi muzeja naložil ogromno organizacijsko in intelektualno breme. Z muzeološko razstavnega stališča sta bili najpomembnejši leti 1953 in 1954. Dne 25. oktobra 1953 je bil svečano odprt Gozdarski, lesarsko-industrijski in lovski muzej, ki še danes zavzema pretežni del nekdanjega jedra kartuzije v Bistri.

¹⁴ Baš F., Tehniški muzej Slovenije, Poročila o institucijah, Zgodovinski časopis, XIV, 1960, str. 220.

Razlika je le ta, da je omenjeni muzej danes razdeljen na posamezne samostojne oddelke, ki zavzemajo znatno večje razstavne površine kot ob otvoritvi.

Izjemen razstavni dosežek je TMS uspel tudi naslednje leto, kar lahko razberemo iz dnevnega časopisja, ki je poročalo o dejavnosti muzeja v tednu muzejev.¹⁵ Najprej so 3. oktobra 1954 odprli za javnost v Dnu nad Kropo odkrito, izkopano in zaščiteno "slovensko peč", posebno obliko talilne peči za proizvodnjo kovnega železa iz železove rude. V fužinarstvu je bila značilna prav za naše kraje. Listine iz 15. in 16. stoletja so pogosto navajale izraz "der windische Ofen", nihče pa te peči dotlej ni poznal. Slovenska peč je v bistvu avtohtoni gorenjski plavž. Pri nas se je pojavila kot napredna vetrna peč v 14. stoletju, kot zastarel železarski obrat so jo opustili v 18. stoletju, ko jo je nadomestila visoka peč.¹⁶ S tem izjemnim odkritjem je Franjo Baš demonstriral imeniten izsledek "industrijske arheologije" kot pomembne nove tehnike odkrivanja in zaščite tehniške dediščine in situ. Do samega odkritja je sicer prišlo po naključju, ob gradbenih delih izkopa trase nove ceste iz Kroke do Jamnika na Jelovici. Ves nadaljnji postopek odkopa, dokumentiranja in zaščite je Franjo Baš izvedel v skladu z uveljavljenimi in predpisanimi strokovnimi standardi. Pomembno logistično podporo pri fizični realizaciji odkopa in zaščite so jim nudili odborniki Kovaškega muzeja v Kropi, vodstvo tovarne Plamen v Kropi in vodstvo občinskega ljudskega odbora v Kropi. Pomemben prispevek k spoznavanju odkritega tehniškega spomenika metalurške veje je prispeval z objavo tudi univerzitetni profesor Ciril Rekar.¹⁷

Dne 8. oktobra 1954 so se sestali muzealci v Idriji, kjer so na konferenci proučili položaj primorskih muzejev. To srečanje je bilo uvod v slavnostno odprtje znamenite idrijske kamšti, hiše z vgrajenim orjaškim lesenim vodnim kolesom, ki je vse do leta 1948 poganjalo črpalni mehanizem v idrijskem rudniku. Ob tej priliki je TMS izdal poseben vodnik izpod peresa Alberta Strune.

Na zadnji dan tedna muzejev, 10. oktobra 1954, so v Bistri pri Vrhniki svečano odprli obnovljeno žago venecijanko na vodno vreteno. Žaga je na istem mestu pričela žagati les že v času kartuzijanov. Na likovnih upodobitvah kartuzije je izpričana že leta 1658, v urbarju gospostva Bistra pa leta 1659. Redno žaganje hlodovine z omenjeno žago so opustili leta 1904 zaradi izgradnje parne žage v neposredni bližini. Po drugi svetovni vojni je bila venecijanka prvič obnovljena in je pred-

vsem v obdobju 1948 do 1951 intenzivno obratovala. Leta 1952 je venecijanka prenehala žagati, ministrstvo za lesno industrijo pa jo je celo demontiralo in stavbo podrlo. Na pobudo vodstva TMS so strokovni delavci muzeja pričeli poizvedovati o tipih najstarejših vodnih žag v neposredni okolici Bistre, predvsem Borovnice, Vrhnike in Polhovega Gradca.¹⁸ Voz in jarem žage so prevzeli iz opuščene žage istega tipa na Vrhniki. Iz splošnega ljudskega premoženja jo je odstopil LIP Ljubljana oziroma Lesno industrijsko podjetje LIKO Vrhnika. Vodno korito z zapornicami, vreteno in drugi pogonski elementi so bili rekonstruirani. Organizacijo obnove je prevzel zunanji sodelavec muzeja Miloš Mehora, njeno fizično izvedbo pa tesarski mojster Anton Petrič iz Borovnice, ki jo je ponovno postavil na istih temeljih, na katerih je stala nekoč.¹⁹

Zapisniki sej muzejskih odborov TMS

Pomemben in zanimiv vpogled v nastajanje in prva leta delovanja TMS odpirajo ohranjeni zapisniki različnih muzejskih odborov, ki so vezani v obliki kronike in zajemajo obdobje med letoma 1950 in 1965. Najpomembnejši odbori so bili: Pripravljalni odbor za slovenski tehniški muzej, muzejski odbor TMS, muzejski odbor Gozdarskega, lesnega in lovskega muzeja, različne strokovne komisije in razni izvršni odbori muzeja.²⁰ Natančnejša analiza zapisnikov bi znatno preseгла obseg tega prispevka, zato sem izbral le določene zanimivosti, ki lahko dodatno osvetlijo obdobje prvega ravnatelja.

Prvi zapisnik iz 10. seje pripravljalnega odbora za ustanovitev TMS v kabinetu univerzitetnega profesorja Cirila Rekarja navaja zelo dober odmev med zbiratelji tehniške dediščine na terenu, kar so potrdili muzejski odbori na Jesenicah, v Kropi, Kamni Gorici in Železnikih. Dogovorili so se tudi o sodelovanju pri organizaciji steklarskega oddelka TMS, ki bi bil v steklarni v Hrastniku.²¹ Nekaj časa je člane pripravljalnega odbora TMS skrbelo, kaj bo od eksponatnega gradiva v Bistri sploh ostalo, če bi Gozdarski inštitut Slovenije, po izgradnji novega objekta, prenesel svojo muzejsko zbirko na novo lokacijo. Vodstvo inštituta je muzeju zagotovilo, da lahko skoraj vse gradivo ostane v Bistri.²² Pripravljalnemu odboru muzeja je vodstvo inštituta predlagalo ing. Mirka Šušteršiča kot najustrez-

¹⁵ Ljudska pravica, št. 252, 20. oktober 1954.

¹⁶ Baš F., Slovenska peč v Dnu nad Kropo, Ljubljana 1954, str. 34.

¹⁷ Rekar C., Slovenska peč v Kropi, Ljubljana 1954.

¹⁸ Sevnik F., Zapiski o žagah v Bistri, tiskopis, Dokumentacija lesarskega oddelka TMS.

¹⁹ TMS, Kronika razvoja gozdarskega, lesnega in lovskega muzeja, tiskopis, str. 6, Dokumentacija lesarskega oddelka.

²⁰ Zapisniki sej muzejskih odborov, Dokumentacija TMS.

²¹ Prav tam, /1. 6. 1959/.

²² Prav tam, /23. 3. 1951/.

nejšega strokovnjaka za vodenje dela Gozdarsko, lesarsko, lovskega muzeja.²³ Šušteršič je vodil ta del muzeja nadaljnjih 15 let. Zanimiv je zapisnik iz leta 1953, ko je Franjo Baš prvič naveden kot direktor TMS. Dejavnost muzeja je bila opredeljena na treh področjih: deponiranje gradiva, priprava stalnih in občasnih tipoloških razstav in restavriranje terenskih objektov. Diskutirali so o otvoritvi lovskega oddelka v Ljubljani, kot možne lokacije pa navedli ljubljanski grad, Bellewue, Cekinov grad in novo inštitutsko stavbo pod Rožnikom. Prevladal je Bašev predlog za ljubljanski grad. Profesor Sevnik je omenil tudi pogovor s podpredsednikom Mačkom, ki je bil naklonjen muzeju in je soglašal z njegovo premestitvijo v Ljubljano.²⁴ Ne prva, ne druga pobuda se nista nikoli uresničili. Istega leta se je kot zunanji sodelavec pridružil delu muzeja Miloš Mehora, sicer delavec Inštituta za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije. Slednji je avtorju tega prispevka še v letih 1988 in 1989 pomagal pri delu v depojih gozdarskega in lesarskega oddelka. Mehоров prispevek k razvoju GLLM, kasneje predvsem gozdarskega in lesarskega oddelka TMS, je bil izjemen.

Prva poslovna bilanca GLLM izkazuje, da je muzej pridobil do konca oktobra od Inštituta za gozdno in lesno industrijo 98.000 din, od TMS 202.000 din in od gozdarskih in lesnoindustrijskih podjetij 117.000 din.²⁵ Dobro četrtino potrebnih sredstev za delovanje GLLM je neposredno dotiralo gospodarstvo. Takšno razmerje med proračunskimi sredstvi in direktnimi donacijami stroke muzeju se kasneje žal ni več ponavljalo.

Za nadaljnje delo TMS je bil zelo pomemben sestanek, ki ga je predlagal Svet za prosveto in kulturo LRS. Dnevni red sestanka je imel samo eno točko, upravljanje gradu v prihodnosti. Dotedanji upravitelj gradu Bistra, Gozdno gospodarstvo Ljubljana, je nameravalo preseliti svoje prostore iz Bistre na Vrhniko. S tem se je problematika vzdrževanja imenitnega zgodovinskega objekta še bolj zaostila. Ravnatelj Baš je predlagal, da preide grad Bistra v lastništvo mestnega ljudskega odbora (MLO) Vrhnika, ki ga preda v upravo TMS, kar so sodelujoči soglasno sprejeli.²⁶ Zakonsko podlago je Bašev predlog pridobil z odločbama MLO Ljubljana. 1. maja 1955 je TMS prevzel v upravljanje in uporabo grad Bistra z okolico in grajsko elektrarno, ob koncu leta pa še približno 7 hektarov gozda med gradom in železniško progo. Skupna površina dodeljenih zemljišč je tako znašala okrog 11 hektarov. S prevzemom gradu je uprava muzeja prevzela tudi stanovanjsko problematiko pre-

ostalnih stanovalcev. Istega leta je Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo izločil GLLM iz svojega sestava, tako da je postal povsem samostojna strokovna delovna enota v okviru TMS, v katerega je bil vključen pravno in finančno.²⁷

Leta 1955 je v zapisnikih prvič naveden tudi kustos Marjan Vidmar, kasnejši dolgoletni direktor TMS. V Bistri je ob tej priliki potekala razprava o ureditvi podvoza oz. popravila obokov grajskega objekta nad lokalno cesto.²⁸ Ravnatelj je določil tudi pristojnosti v Bistri. Ing. Šušteršič je bil upravitelj v Bistri in vodja GLLM, kustos Vidmar pa je imel upravo nad gradbenimi deli v gradu in okolici. Upravitelj Šušteršič je vodil izplačevanja in tehnični nadzor nad tesarji in kleparji, kustos Vidmar pa je odločal o arhitektonskem izoblikovanju.²⁹ Marjan Vidmar je direktorske naloge prevzel leta 1963 in jih opravljal do leta 1994.

Za razvoj TMS je bilo pomembno tudi leto 1959, ko je ravnatelj Baš sklenil obnoviti nekdanji staržarski stolp v Bistri ter pričeti z gradnjo kovačije, kakršna je bila nekdaj na Muti. Vanjo so kasneje prenesli repač z Mute, valjčne mehove iz Batuj, mali repač iz Lovrenca na Pohorju in brusni kamen iz Velenja.³⁰

Nakladanje sestavnih delov repača na Muti leta 1958 (fotodokumentacija TMS).

²³ Prav tam, /št. 144/51/.

²⁴ Prav tam, /11. 4. 1953/.

²⁵ Prav tam, /31. 10. 1953/.

²⁶ Prav tam, /22. 9. 1954/.

²⁷ Prav tam, /15. 1. 1956/.

²⁸ Prav tam, /21. 3. 1955/.

²⁹ Prav tam, /13. 3. 1957/.

³⁰ Prav tam, /19. 6. 1959/.

Iz zapisnika se je strokovnega kolegija TMS je razvidno, da je ob koncu leta 1959 postal upravnik Bistre Marjan Vidmar, kot pripravnica pa je svojo dolgo delovno dobo pri TMS pričela Katica Kobe.³¹

Zadnji veliki, vendar neuresničeni projekt Franja Baša v Bistri je bila pridobitev gospodarskih poslopij za bodoči kmetijski muzej kot tudi mlina v neposredni bližini muzeja. Gospodarska poslopja je tedaj uporabljalo kmetijsko posestvo Barje za svojo redno dejavnost.³² Franjo Baš je zadnjič naveden kot ravnatelj TMS v zapisniku z dne 27. novembra 1962, Marjan Vidmar pa v isti vlogi prvič 15. marca 1963.

V omenjenih zapisnikih žal nikjer ni naveden velik projekt prenosa parnega stroja nekdanje ljubljanske mestne elektrarne iz Ljubljane v Bisto, kot tudi ne drugih pomembnih elektroenergetskih eksponatov.

Izjemno pomemben Bašev spomenikovarstveni kot tudi gospodarski ukrep je bil pričetek obnove male hidroelektrarne v Bistri leta 1959. Nekdanji lastnik veleposestva Franc Galle jo je dal zgraditi leta 1911. Rabila je za proizvodnjo istosmernega toka za dodatni pogon parne žage, gospodinjskih strojev in za razsvetlavo. Tehniški muzej Slovenije je že ob vselitvi v prostore nekdanje kartuzije potreboval za ogrevanje in razsvetlavo razstavnih prostorov razmeroma velike količine električne energije.

Udejstvovanje Franja Baša pri ustanavljanju krajevnih tehniških muzejev

Prvi direktor TMS je aktivno sodeloval pri ustanovitvi več slovenskih lokalnih tehniških muzejev. S stališča varovanja premične in nepremične tehniške dediščine so izjemno pomembni muzeji v Kropi, Idriji, na Ravnah na Koroškem, Jesenicah in v Železnikih. Če uporabimo današnjo terminologijo, je TMS prav ob ustanovitvi izvajal najintenzivnejšo in dolgoročno najpomembnejšo nalogo matične ustanove v obliki aktivnega soustanavljanja krajevnih tehniških muzejev, ki so ohranjali tehniško dediščino. Pri nekaterih muzejih je Franjo Baš strokovno spodbujal in sodeloval pri nastajanju zbirk, pri nekaterih pa je bil tudi avtor prvih muzejskih postavitev.

Kovaški muzej v Kropi

Zaradi bogate kulturne dediščine, močne zavesti krajanov o njenem pomenu in predanega dela zadnjega ravnatelja kroparske žebeljarske zadru-

ge Joža Gašperšiča pri ohranjanju tehniške dediščine je 29. junija 1949 občinski ljudski odbor v Kropi imenoval petčlanski iniciativni odbor za ustanovitev kovaškega muzeja. Pri bodočem delu tega odbora so sodelovali Franjo Baš, tedanji načelnik odseka za muzeje, galerije in spomeniško varstvo pri Ministrstvu za znanost in kulturo LRS, Ciril Rekar, redni profesor na Visoki tehniški šoli in predstojnik Metalurškega inštituta v Ljubljani in Črtomir Zorc, profesor Industrijsko kovinarske šole v Kropi. Uprava tedanje tovarne Plamen je muzejskemu odboru odstopila prostor v prvem nadstropju znamenite fužinarske hiše, kjer je bila dotlej kovinarska šola. Zaradi finančnih razlogov se je muzej dalj časa imenoval Zbirni center Slovenskega tehniškega muzeja. Leta 1951 je minister za znanost in kulturo LRS potrdil muzejski odbor, v katerem je skrbel za zbiranje in varstvo gradiva Joža Bertoncej.³³ Avtor prve razstavne zbirke v štirih prostorih je bil Franjo Baš. V prvi sobi je bilo razstavljeno oglarstvo, uporaba vodne sile, fužinarstvo in prevoz, v drugi sobi kovaštvo z maketo vigenjca in kovaškim orodjem, v tretji sobi kovaški izdelki: žebli, zakovice, vijaki, plezalni klini, kovani umetniški izdelki, smučarsko okovje, verige, tehtnice in ključavničarski izdelki, v četrti sobi predmeti iz kulturne zgodovine in etnologije kraja.³⁴

Minister za znanost in kulturo Boris Zihelr je 29. junija 1952 svečano odprl muzej za javnost. Spomladi leta 1953 so pri odkopu jamniške ceste odkrili temelje slovenske peči. Odkop, dokumentiranje in zavarovanje tega tehniškega spomenika je osebno usmerjal in nadzoroval Franjo Baš. Leta 1955 sta člana muzejskega odbora Janez Šmitek in Filip Legat s podporo TMS pričela raziskovati štiri rudarske jame na zahodnem robu kroparskega amfiteatra. Našla sta nekaj jamske opreme, izmerila jame in naredila opise k risbam. Ekipo je vodil Franjo Baš. Pregledali so nahajališča rudnih jam, rudnih perišč in oglarstvo rudnih poti v jamniški Jelovici ter zapisovali izročilo in podatke o oglarjih in rudarjih na Jamniku in v Lajšah.

Mestni muzej v Idriji

V Idriji so pričeli muzej ustanavljati leta 1950. Najboljši vpogled v ta prizadevanja nam dajejo ohranjeni zapisniki sej pripravljalnega odbora.³⁵ Prvi sestanek omenjenega odbora je potekal v idrijski gimnazijski zbornici. Na njem so bili pri-

³¹ Prav tam, /23. 11. 1959/.

³² Prav tam, /11. 5. 1962/.

³³ Gašperšič J., Nastanek in delo kovaškega muzeja v Kropi, Kronika, VII, 1959, št. 1, str. 54-55.

³⁴ Štekar-Vidic V., Kovaški muzej, Kroparski zbornik, Kro-pa - Radovljica 1995, str. 253.

³⁵ Zapisnik 1. seje pripravljalnega odbora za ustanovitev idrijskega muzeja /Idrija, 26. 6. 1950/, Dokumentacija Mestnega muzeja Idrija.

sotni predstavniki občinske oblasti, rudnika, vodstva gimnazije, šole učencev v gospodarstvu in občinske zveze borcev. Udeleženci prvega sestanka so določili, da bo težišče muzeološkega dela muzeja na ohranjanju tehniške dediščine rudnika in širšega okraja. Osrednja tehniška muzejska zbirka naj bi bila sčasoma dopolnjena z oddelkom za etnologijo, geologijo in mineralogijo, prirodoslovjem, arhivom in knjižnico ter s pričevanjem o narodnoosvobodilnem boju v okraju. Pomembno poslanstvo muzeja je bila tudi skrb za ohranitev podobe Idrije kot najstarejšega slovenskega rudarskega mesta v tehniškem, sociološkem in etnološkem pogledu. Člani pripravljalnega odbora so si razdelili naloge, potrebne za ustanovitev muzeja, zlasti tiste o zbiranju denarja, popularizacijo zamisli o ustanovitvi muzeja in preprečevanju uničevanja eksponatnega gradiva na terenu. Največje breme dela pripravljalnega odbora muzeja je prevzel Janko Trošt, predmetni učitelj na gimnaziji v Idriji.

Za ustanovitev muzeja je bil izjemno pomemben tudi sestanek dne 8. maja 1951, na katerem so izvolili muzejski odbor.³⁶ Poleg članov pripravljalnega odbora idrijskega muzeja so srečanju prisostovali tudi člani pripravljalnega odbora slovenskega tehniškega muzeja pri Ministrstvu za znanost in kulturo LRS in sicer Ciril Rekar, direktor zavoda za varstvo spomenikov Edo Turnher in referent za kulturo pri svetu kulture in prosvete LRS Franjo Baš, kot tudi drugi predstavniki oblasti, partije, rudnika in drugih ustanov mesta in okraja. Otvoritvena govora sta imela Ciril Rekar in Franjo Baš. Prvi bolj v smislu politično gospodarskega pomena ustanovitve kulturne ustanove, drugi bolj v zgodovinsko humanističnem smislu. Franja Baša je zlasti skrbelo pospešeno propadanje in uničevanje tehniške dediščine v kraju, katero je potrebno prekiniti in preusmeriti v povsem nasprotno smer. Najpomembnejši skrbnik gradiva naj bo muzej, vendar se je Baš zavzel tudi za ustanovitev muzejskega društva v Idriji, ki bi s svojo številčnostjo in delom na terenu poglobil in utrdil uspešnost varovanja dediščine. Sestanek se je zaključil z izvolitvijo 7 članskega muzejskega odbora, ki je takoj pričel delati. Prvi uspeh dela muzejskega odbora je bila uradna odločba o prenosu žitnega skladišča, črpalke "kamšt", parnega stroja in batne črpalke v jašku Borba, parnega batrijskega kotla v izbirnici, Dieslovega motorja v elektrarni in plinskega generatorja v topilnici z državnega podjetja Rudnik živega srebra na muzejski odbor Idrija.³⁷ Drugi in najpomembnejši

rezultat dela odbora je bila uradna ustanovitev muzeja. Ustanovil ga je ljudski odbor mestne občine Idrija na predlog sveta za prosveto LRS.³⁸

Iz dokumentacije je razvidno, da je Baš aktivno sodeloval pri delu muzejskega odbora in mu svetoval pri ohranjanju eksponatov tehniške in tudi druge dediščine. Nesporno je bil močno navezan na ta rudarski kraj in si nesebično prizadeval za ohranjanje njegovega kulturnega izročila. Ob neki priložnosti je zapisal:

*"Idrija je kraj bregov in zelenja, voda in podzemlja, svet za sebe, ki ga je treba videti in doživeti. To je kraj rudarjev, ki so si postavili glasno govoreče spomenike lastne tehniške in kulturne delavnosti, bivališče smotrnih, bistrih in živahnih ljudi."*³⁹

Delavski muzej na Ravnah na Koroškem

Najvidnejši in najagilnejši zagovorniki ustanovitve tehniškega muzeja na Ravnah na Koroškem so bili Franjo Baš, dr. Franc Sušnik, Avgust Kuhar ter direktor železarne na Ravnah Gregor Klančnik. Leta 1951 so ustanovili pripravljalni odbor muzeja. Vsebinska zasnova nastajajočega muzeja je bila osredotočena predvsem na prikaz tehnološkega razvoja črne metalurgije in na prikaz zgodovine delavstva in njegovega načina življenja. Muzealci in drugi ljubitelji tehniške dediščine so si zastavili tudi naloge, da muzejska razstava pokaže ponos in spoštovanje krajanov do kulta delavcev, delavskih kolektivov in boja za izboljšanje svojega socialno ekonomskega položaja. Prve depojske prostore so pridobili v gimnaziji, prve razstavne pa v posloplju na dvorišču ravenskega gradu.⁴⁰ Pomemben zagon pri ustanavljanju muzeja je dala izdaja knjige Ivana Mohoriča, ki je obdelal zgodovino industrializacije Mežiške doline. Muzej je bil ustanovljen leta 1953. Pri delu muzeja sta sodelovala tudi ravnatelj Pokrajinskega muzeja v Mariboru Bogo Teplý in kustodinja Tončka Urbas.

Vztrajnost Franja Baša pri vzpodbujanju domačinov za muzejsko delo je lepo opisal Avgust Kuhar, brat pisatelja Prežihovega Voranca:

"Ljubljanski muzejski odbor nas ni vedno pustil na miru. Dobivali smo celo tiste nesramne formulacije, kamor moraš zapisati, kaj si zbral in celo do podrobnosti, kako se tisto naziva, iz kakega materiala je in tako dalje. Ne da bi ne vedeli, le bilo ni ničesar takega v zbirki. Ker pa so dali tudi

³⁶ Zapisnik sestanka izvolitve odbora "Muzeja v Idriji" /10. 5. 1951/, Dokumentacija Mestnega muzeja Idrija.

³⁷ Odločba Vlade LRS, Svet za industrijo, /21. 7. 1952/, Dokumentacija Mestnega muzeja Idrija.

³⁸ Odločba o ustanovitvi predračunske ustanove s samostojnim financiranjem "Mestni muzej v Idriji" /21. 1. 1953/, Dokumentacija Mestnega muzeja Idrija.

³⁹ Baš F., Vtisi iz Idrije, Idrijski razgledi, I št. 2, 1956, str. 63.

⁴⁰ Sušnik F., O delavskem muzeju, Koroški fužinar, 1953, št. 8-10, str. 7.

Otvoritev Tehniškega muzeja Železarne Jesenice leta 1960 (fotodokumentacija Muzeja Jesenice).

kak denar, je bila zveza le potrebna, čeprav smo tiste ficke nalagali kar v banko. Kam jih boš pa trosil, če ne delaš dosti. Kadar je bilo treba kaj napraviti, je "predsednik" odstopil dr. Sušniku, pa je že spet kako šlo in vse, kar je šlo, je šlo pač tam.

Lani pa se je s poletjem stvar zaostрила. Prof. Baš, ravnatelj Tehniškega muzeja Slovenije, je kar naprej stal tu. Na daljavo še gre nekako: ne pišeš, ali pa že kako poveš, da je mir. Zelo hitro pa je pogruntal, da če obisk najavi, takoj dobi sporočilo, da v mežiški dolini nobenega ne bo doma - in začel je prihajati nenapovedano. To je bilo zelo stisnjeno, kar naprej se tudi ne moreš izmikati. Nazadnje pa ti obiski le niso bili tako slabi. Pritisnili so odbor ob zid, predsednik pa je potisnil naprej. Prof. Baš je obhodil vse naše centre in dobil predvsem pri direktorju železarne Klančniku ter na Muti in v Mežici taka zagotovila, da je bilo mogoče misliti naprej, samo če je kdo hotel malo bolj delati.⁴¹

V prvih sedmih letih delovanja je muzej pokazal izjemne rezultate pri ohranjanju tehniške in kulturne dediščine svojega kraja. Otvoritve so praviloma potekale na dan republike, 29. novembra, in si sledile kot po tekočem traku. Leta 1953 so prestavili na dvorišče muzeja repač z Mute, leta 1954 so odprli železarski in rudarski oddelek s študijsko knjižnico, leta 1955 gozdarski oddelek, leta 1956 so dopolnili in posodobili železarsko zbirko, leta 1957 je odprla svoj oddelek tovarna poljedelskega orodja in livarna Muta, leta 1958 so se v

muzejsko dejavnost vključili tudi kmetijci s postavitvijo dimnice vzhodnoalpskega tipa, leta 1959 je postavil rudnik Mežica staro mehansko peč za topljenje svinca, leta 1960 so postavili enoramenski žerjav iz fužin na Prevaljah in leta 1961 še kaščo.⁴²

Tehniški muzej Železarne Jesenice

27. oktobra 1950 je bil ustanovljen zbirni urad za zbiranje tehniških predmetov muzejske vrednosti v Železarni Jesenice. Urad je pridobil prve depojske prostore v Kosovi graščini na Jesenicah, kjer so zbrano gradivo tudi sproti inventarizirali. Člani urada so organizirali terenske ekipe, ki so obhodile vse kraje, kjer so kopali in nabirali rudo in kjer so stale nekdanje fužine s plavži in kovačijami. Poleg eksponatnega gradiva so zbirali tudi pomembno arhivsko gradivo. Istega leta je Ministrstvo za znanost in kulturo LRS potrdilo pripravljani odbor za ustanovitev Tehniškega muzeja na Jesenicah. 26. aprila 1951 je zbirni urad prvič predstavil javnosti zbrano gradivo v telovadnici osnovne šole. Naslednje leto so terenske ekipe izvedle obsežno raziskovalno in zbiralno akcijo v Bohinju, ki je imel izjemno bogato fužinarsko, gozdarsko, oglarsko in kovaško dediščino. Leta 1953 je obseg zbranega eksponatnega gradiva terjal pridobitev stalnih muzejskih prostorov. Vodstvo Železarne Jesenice je odstopilo muzeju določene pro-

⁴¹ Kuhar A., Repač na Ravnah, Koroški fužinar, 1954, št. 1-2, str. 7.

⁴² Dolinšek M., Delavski muzej na Ravnah na Koroškem, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1979, št. 1-2, str. 617.

store Ruardove graščine na Stari Savi, delavski svet železarne je leta 1954 imenoval upravni odbor bodočega muzeja, imenoval Slavka Smoleja za prvega ravnatelja muzeja in 21. januarja 1956 potrdil statut Tehniškega muzeja Železarne Jesenice kot posebnega muzeja za raziskovanje zgodovine rudarstva in železarstva na Gorenjskem. Republiško potrditev je muzej pridobil 9. septembra 1961, ko ga je uradno registriral Svet za kulturo in prosveto LRS. Do leta 1957 je največ eksponatnega gradiva zbral in uredil Slavko Smolej.⁴³

Tako kot pri drugih tehniških muzejih po Sloveniji je Franjo Baš tudi pri ustanavljanju jeseniškega muzeja prevzel pobudo, spodbujanje, strokovno svetovanje in usmerjanje dela muzejskih delavcev. Rezultat skupnih naporov vseh privržencev ohranjanja tehniške dediščine na Jesenicah je bila svečana otvoritev prenovljene muzejske zbirke leta 1960.

Železarski muzej Železniki

O soudeležbi Franja Baša pri nastajanju tehniške muzejske zbirke oziroma muzeja v Železnikih je razmeroma najmanj podatkov. Dejstvo je, da je TMS ustanovil v Železnikih v začetku petdesetih let 20. stoletja svoj zbirni center. Najboljši dokaz temu je ohranjen pečat, z napisom "Tehniški muzej Slovenije - Zbirni center - Železarski muzej Železniki", ki ga hrani muzej kot zanimiv eksponat zgodovine svojega nastanka. Nobenega dvoma ni, da je formiranje zbirnega centra eksponatnega gradiva vsaj v njenem začetku spodbujal in usmerjal TMS oziroma njegov prvi ravnatelj.

Za pričetek varovanja nepremične tehniške dediščine v Železnikih gre zahvala akademiku dr. Francetu Steletu, ki je krajevnim oblastem predlagal zaščito plavža, kulturnega spomenika, ki je pričal o šeststoletni železarski tradiciji kraja ob Sori. Do zbiranja in varovanja premične tehniške dediščine v večjem obsegu je prišlo že leta 1949, ko so pripravili na Tehniški srednji šoli v Ljubljani prvo povojno obrtno razstavo. Kovinarska zadruga v Železnikih se je udeležila razstave s prikazom tradicionalne dejavnosti železnikarskih kovinarjev in svojimi novimi izdelki. Po zaključku razstave so eksponate pripeljali nazaj v Železnike in jih namestili včasne prostore. Muzejska dejavnost v kraju je dejansko zastala vse do leta 1965, ko je muzejsko društvo Škofja Loka osnovalo svoj pododbor v Železnikih. Aktivno in razgibano železnikarsko muzejsko društvo je leta 1967 najprej odprlo razstavo gozdno - lesarskega gospodarstva Selške doline, leta 1969 pa še povsem prenovljeni

muzej s prikazom železarstva, gozdarstva in lesarstva ter čipkarstva.⁴⁴

Muzeološka izhodišča in zgodovinski pomen Franja Baša pri ohranjanju tehniške dediščine na Slovenskem

Temeljno muzeološko in varstveno izhodišče prvega ravnatelja TMS je bilo ohranjanje tehniške dediščine "in situ". Najzgovornejši dokaz te trditve je Baševo izjemno in vztrajno prizadevanje pri soustanavljanju krajevnih tehniških muzejev v Kropi, Idriji, na Ravnah na Koroškem, Jesenicah in v Železnikih. V nobeni muzejski dokumentaciji ali objavljenem članku ni moč zaslediti dokaza ali trditve, da bi si bil Baš prizadeval za prenos eksponata ali skupine eksponatov v Ljubljano oz. Bistro, če niso obstajale vsaj najmanjše možnosti, da bi gradivo ostalo v nastajajočem krajevnem tehniškem muzeju. Tudi če so se pojavljale resne težave v ustanavljanju tehniškega muzeja v kraju, je zastavil ves svoj ugled in napor za njihovo odstranitev. Decentralizirano muzealstvo na Slovenskem je bilo pri Bašu, tudi ali predvsem na področju tehniške dediščine, njegovo elementarno prepričanje in vodilo, ki je zaznamovalo njegovo celotno delovno dobo, morda še najbolj v letih 1950 do 1963. Znano je njegovo neomajno in trdno stališče, da je "vzoren muzej tisti, ki ima v svojih zbirkah čim manj starin, pa na terenu čim več spomenikov, ki so v dobrem stanju, se pravi tam, kjer so nastali in za kateri kraj so nastali".⁴⁵ Tovrstno vodilo uvršča Baša med vnete zagovornike ohranjanja dediščine v kraju nastanka, ki glede zagotavljanja avtentičnosti dediščine do danes nima boljše alternative.

Konceptualno prioriteto v TMS je videl v prikazu zgodovinskega in tehnološkega razvoja rudarstva, metalurgije, elektrifikacije, kmetijstva, gozdarstva, prometa in predelovalne industrije od rokodelstva dalje. Navedena področja so bile tiste proizvodne panoge, ki so bile v gospodarskem pogledu na Slovenskem najpomembnejše. Kot izjemno pomembno konceptualno nalogo vsake razstave je Baš poudaril tudi njeno splošno kulturno poslanstvo, t.j. širjenje splošne omike med ljudmi na zelo gospodaren način. V nekem neobjavljenem besedilu je zapisal:

"Vsak muzej je smotrna, znanstveno dognana razstava, ki je namenjena vsem, strokovnjakom in laikom. Pri današnji specializaciji je laik dejansko vsak izven svojega ožjega delokroga. V sedanji tiskovni proizvodnji je posamezniku tudi fizično ne-

⁴³ Konobelj T., Štiri desetletja muzeja Železarne Jesenice, Jelko in ljudje VI, 1991, str. 297-298.

⁴⁴ Žumer N., Muzejska zbirka v Železnikih, Loški razgledi XVII, 1970, str. 152-158.

⁴⁵ Baš A., Ob stoletnici rojstva Franja Baša, ČZN, 1999, št. 3, str. 488.

mogoče, da bi prebral vse, kar izhaja tako, da ostaja posameznik nujno omejen samo na svojo lastno stroko in mu ostaja tuje vse, kar je izven nje. Posledica tega je, da je strokovnjak tudi vsak dan manj omikan človek. Pogoj omike pa je sodelovanje z njegovo okolico ali razumevanje nje in življenja družbene enote, ki ji pripada. V tej nevarnosti časa, da se s specializacijo strokovnjakovo obzorje omike manjša in zmanjša na kulturno raven strokovnega ceha, je muzejska razstava najbolj ekonomična pot do omike. Če upoštevamo na primer, da je letos pozimi v desetih dneh obiskalo in si ogledalo razstavo novih tvoriv skoro 11.000 ljudi in se vprašamo, kdaj in v kakem času bi prebralo 11.000 ljudi tiskana dela ali poslušalo predavanje o dognanjih, ki jih razstava ponazarja, potem je ekonomičnost smotrnih razstav in s tem muzejev utemeljena.⁴⁶

Izjemno pomembno je tudi Baševo stališče, da je lahko kakovostno delo v tehniških muzejih in tudi nasploh le teamsko delo, torej tisto, pri katerem tvorno sodelujejo strokovnjaki različnih tehniških in humanističnih področij. Žal moramo ugotoviti, da je teamsko delo, kot tudi medmuzejsko sodelovanje tehniških muzejev, znatno bolje funkcioniralo v obdobju nastajanja slovenskih tehniških muzejev, v naslednjih desetletjih pa se je zaradi številnih kadrovskih, finančnih, organizacijskih in drugih razlogov vedno bolj krčilo, dokler se ni delovanje posameznega muzeja povsem osredotočilo na "ukvarjanje samega s seboj". Temu je v veliki meri botroval tudi močan interes krajanov in krajevnih oblasti za osamosvajanjem krajevnih tehniških muzejev, vedno večja konkurenca za dodeljevanje denarja iz skupnega republiškega vira kot tudi takratni način življenja nasploh.

Daleč najpomembnejši zgodovinski pomen dela Franja Baša je ustanovitev mreže tehniških muzejev na Slovenskem kot konkretne posledice decentralizacije muzejskih ustanov. Na ta način je bil

ohranjen največji možni obseg tehniške dediščine, razpršene po vsej Sloveniji. Povsem razumljivo je, da so krajevni tehniški muzeji in domači muzeologi zagotavljali izdatnejšo finančno, prostorsko in organizacijsko podporo pri ohranjanju in varovanju tehniške dediščine. Tako zastavljena "logistika" posameznih muzejev je omogočala ne le izdatnejše ohranjanje gradiva, temveč tudi zadostno osnovo za intelektualno nadgradnjo, to je raziskovalno poglobljanje v tehniške, tehnološke kot tudi humanistične prvine gradiva in tedanjega načina življenja ljudi. Franju Bašu je bilo že ob samem snovanju mreže tehniških muzejev v Sloveniji popolnoma jasno, da bo razpršeni model ustanavljanja tehniških muzejev zagotovil ohranitev bistveno večjega števila eksponatov, kot bi ga centralizacija v glavnem mestu. Ta bi že pri snovanju osrednjega tehniškega muzeja v Ljubljani nemudoma in z vso ostrino postavila pred muzejske delavce zahtevo po izdatnem izločanju "manjvrednega" gradiva oziroma izbiranju najvrednejših eksponatov zaradi prostorske stiske razstavnih kot tudi depojskih prostorov. Izloženo gradivo bi bilo fizično uničeno in na ta način nepreklicno izgubljeno za naše muzeje.

Z gotovostjo lahko trdimo, da je Franjo Baš najzaslužnejša oseba pri snovanju in ustanovitvi Tehniškega muzeja Slovenije kot celotne mreže tehniških muzejev na Slovenskem. Razumljivo je, da so mu pri tem delu izdatno pomagali številni ljubitelji tehniške dediščine po vsej Sloveniji, nekatere gospodarske organizacije, osrednje republiške izobraževalne in raziskovalne institucije kot tudi krajevne in republiške oblasti. Takšen, naravnost izjemen intelektualni, organizacijski, finančni in, če smo iskreni, tudi diplomatski podvig mu v času hudih gospodarskih in političnih pritiskov verjetno ne bi uspel, če ne bi imel nesporne stokovne avtoritete, neomajne volje do trdega dela in nadvse pokončne drže.

⁴⁶ Baš F., O problemih gozdarskega, lesnoindustrijskega in lovškega muzeja v okviru TMS, tipkopis, arhivska mapa Franja Baša, Dokumentacija TMS.